

A. SAJTI ENIKŐ

A remény napjai

(A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács, 1918 novembere)

Az első világháborút követő változások „nagy története” ma már meglehetősen jól ismert a magyar historiográfiában, a hatalmi centrumtól távoli vidékek eseményei azonban, néhány kivételtől eltekintve, jóval kevésbé vannak feldolgozva. A Délvidék 1918 és 1920 közötti történetét bemutató magyar történetírás, köztük a saját kutatásaim is, a magyar és a jugoszláv uralom váltásának folyamatára koncentrálnak, a helyi társadalmak korabeli törekvéseit csak kevésbé érintik (A. SAJTI 2004; 11–152, A. SAJTI 2010; 11–64, HORNYÁK 2010; 7–21, HORNYÁK 2018; 300–314, MÉSZÁROS 2012; 102–110, DÉVAVÁRI 2014). A szerb nyelvű történetírás pedig az 1918-as esztendőt kizárólag a „délsláv nemzeti egyesülés”, a délsláv nemzeti törekvések igazságos beteljesüléseként közelíti meg, a Délvidék katonai megszállását pedig felszabadulásnak minősíti.¹ Úgy tűnik, vannak kölcsönösen nehéz korszakai a 20. századi magyar és szerb történelemnek.

Hogyan omlott össze a régi, Osztrák–Magyar Monarchia fémjelezte világ a fővárostól messze fekvő perifériákon, milyen kísérletek történtek egy-egy városban, községben az új, háború utáni világ megteremtésére, illetve miféle erők szegültek szembe ezekkel a törekvésekkel? Miként hatottak a háború után egy nemzetileg megosztott mikroközösségben azok az európai eseményekkel összefüggő változások, amelyek a nemzeti elv és a demokrácia magasztos eszméjén alapultak? Milyen volt a „történelem szédülete”?

Tanulmányomban arra teszek kísérletet, hogy bemutassam a nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács tevékenységét, amely az 1918. október

végén megszülető független Magyarország demokratikus átalakítását a központi, budapesti Magyar Nemzeti Tanács céljaihoz igazodva, a történelmi Magyarország határai között képzelte el. A Károlyi Mihály nevéhez fűződő eseményekről szünni nem akaró viták folynak nemcsak történetírásunkban, hanem az emlékezetpolitikában is. Nem ezeket a disputákat kívánom elemezni, még kevésbé ezekben állást foglalni, hanem a történetírás régről ismert módszeréhez fordulok: a korabeli forrásokat² hívom segítségül, és megkísérlem az eseményeket ezek keretei között, az akkori „történelmi jelenben” felidézni.

1918. október 16-án IV. Károly bejelentette, hogy Ausztria szövetségi állammá alakult át, melyben minden néptörzs külön állami közösséget alkot saját területén, és felszólította a nemzeti közösségeket nemzeti tanácsaik megalakítására. A dualista Magyarország összeomlását tehát a bécsi birodalmi központ összeroppanása előzte meg. Wekerle Sándor miniszterelnök még aznap bejelentette a parlamentben, hogy a Monarchia osztrák felének föderatív átalakulása okán Magyarországot Ausztriával immár csak perszonálunió köti össze. A miniszterelnök beszédére reagálva Károlyi Mihály felirati javaslatot terjesztett elő, melyben „hódoló tisztelettel” kérte IV. Károlyt a politikailag, katonailag, gazdaságilag független Magyarország megalakítására, emellett a demokratikus szabadságjogok és a földreform megvalósítását kívánta. A császári proklamáció másnapján Tisza István egykori miniszterelnök drámai hangú parlamenti beszédben elismerte a háborús vereséget: „Én nem akarok semmiféle szemfényvesztő játékot űzni a szavakkal. Én elismerem azt, amit gróf Károlyi Mihály tisztelt képviselő úr tegnap mondott, hogy ezt a háborút elvesztettük. [...] elvesztettük nem abban az értelemben, hogy ne tudnánk még tovább is szívós és hősiess védekezést kifejteni; hogy ne tudnánk az ellenségnek a végleges győzelmet nagyon drágává tenni, de igenis elvesztettük abban az értelemben, hogy az erőviszonyok beállott eltolódásánál fogva a háború megnyerésére többé nem lehet reményünk és hogy ennek folytán keresnünk kell a békét oly feltételek mellett, amelyeket ilyen viszonyok között ellenségeink elfogadnak” (*Képviselelőházi Napló*, 1918. október 17., 292).³ A beszédnek végzetes, súlyosan demoralizáló hatása volt mind a hátszágban, mind a fronton harcoló

alakulatok között. A kilátástalan helyzettel és az eseményekkel szembe-
ni tehetetlenséggel szembesülve október 23-án, az országgyűlés utolsó
ülésén Wekerle Sándor miniszterelnök lemondott.

Október 27-én és 30-án „a háborúban megfáradt lelkek” a fővárosban
hatalmas tömegmozgalommá egyesültek,⁴ október 24-én megalakult a
Nemzeti Tanács. 1918. október 31-én összeomlott a történelmi Magyar-
ország – gróf Károlyi Mihály a budai várban József főherceg mint homo
regius (a király teljhatalmú képviselője) előtt letette a miniszterelnöki es-
küt. Kormányára már a Nemzeti Tanácsra esküdt fel.

Október 25-én este a Károlyi Mihály vezette Függetlenségi és 48-as Párt, a
Jászi Oszkár vezette Polgári Radikális Párt, valamint a Garami Ernő és Kunfi
Zsigmond által irányított Magyarországi Szociáldemokrata Párt képvise-
lőiből, azaz két parlamenti és egy parlamenten kívüli pártból (szociáldem-
okraták) megalakult a Magyar Nemzeti Tanács, Károlyi Mihály elnökle-
tével. A Nemzeti Tanács elnöke később Hock János lelkész, a Károlyi-párt
tagja lett.⁵ A másnap kiadott 12 pontos kiáltványukban ellenkormányuk
nyilvánították magukat, és az ország előtt álló feladatokat a következők-
ben fogalmazták meg: követelték a háború azonnali befejezését, a kato-
nák hazahívását, a német szövetség felbontását, az ország teljes függet-
lenségének megteremtését, a képviselőház feloszlását, új választást az
általános, titkos választójog alapján. A nemzetiségekkel kapcsolatban a
wilsoni elvek megvalósulására tettek ígéretet az ország területi integritá-
sának veszélyeztetése nélkül. Mint a kiáltványban olvashatjuk: „A népek
önrendelkezési jogát a wilsoni elvek alapján biztosítani kell az ország nem
magyar ajkú népeinek, attól a reménytől áthatva, hogy Magyarország te-
rületi integritását ezek az elvek nem veszélyeztetik, de biztosabb alapokra
helyezik” (*Népszava*, 1918. október 26.).⁶ Mindehhez járultak a különböző
szociálpolitikai követelések, és emellett nagyszabású birtok- és szociál-
politikai reformot hirdettek meg. Az államforma kérdése (a köztársaság)
nem vetődött fel a Nemzeti Tanács kiáltványában, tagjai ekkor még nem
gondoltak a köztársaságra, készek voltak megmenteni IV. Károly trónját.
A proklamációt és az abban kinyilvánított célokat a magyar lakosság je-
lentős része lelkesedéssel fogadta. A népköztársaság proklamálására csak
1918. november 16-án került sor az Országház kupolacsarnokában.

A Nemzeti Tanács lett az állami főhatalom birtokosa, a tényleges hatalmat a kormányra bízta, az ellenőrző jogot azonban fenntartotta (*Torontál*, 1918. november 4., Megállapodás a kormány és a Nemzeti Tanács között). Ennek értelmében meghallgatta a miniszterelnök és a kormány tagjainak beszámolóját, illetve jogszabályok megalkotására utasította őket. A Nemzeti Tanács irodája gyakorlati, adminisztratív feladatokat látott el, kapcsolatot tartott a vidéki nemzeti tanácsokkal, a Nemzeti Tanács üléseinek napirendjét állította össze, koordinálta a tagok és a tagszervezetek közötti kapcsolattartást. A Nemzeti Tanács és a népkormány tevékenységét a parlamenti bizottságokat helyettesítő szakbizottságok pótolták. Nyolc ilyen szakbizottság működött: agrárreformi, igazságügyi, közigazgatási, közlekedéspolitikai, közoktatási, népegészségügyi, pénzügyi és szociálpolitikai (*A magyar állam története 1711–2006*).

November 16-ára összehívták az úgynevezett Nagy Nemzeti Tanácsot, amelybe különböző szervezetek küldték el megbízottaikat, s amely magát egyúttal nemzetgyűlésnek nyilvánította. Ugyanezen a napon az Országgyűlés képviselőháza kimondta feloszlását, a főrendiház pedig befejezettnek nyilvánította tanácskozásait. Így a nemzetgyűlésként működő Nagy Nemzeti Tanács Magyarország Nemzeti Tanácsa néven vált a főhatalom legfelsőbb szervévé, majd az 1918. évi I. Néphatározat elfogadásával deklarálta, hogy „Magyarország minden más országtól független és önálló népköztársaság” (*Az 1918. évi I. néphatározat*). A továbbiakban úgy rendelkezett, hogy a jövőben összehívandó alkotmányozó nemzetgyűlés döntéséig a főhatalmat a Károlyi Mihály elnökléte alatt álló népkormányra ruházza, amelyet a Magyar Nemzeti Tanács intézőbizottságának támogatásával gyakorolt. E határozat után – amelyben egyébként a Nemzeti Tanács felhatalmazta a kormányt bizonyos törvények megalkotására is – a Nemzeti Tanácsot többé már nem hívták össze (*A jogalkotás a két világháború között*, ERÉNYI 1990, 27–43).

*

A régi világ összeomlása Nagybecskereken a fővárosi eseményekkel párhuzamosan zajlott. Október 31-én a városban nagy tüntetés volt, ahol

„a tüntetők állást foglaltak a Magyar Nemzeti Tanács programja mellett, és döntöttek arról is, hogy megalakítják a nagybecskereki és a Torontál megyei Nemzeti Tanácsot. A katonaság és polgárság egyaránt lelkesen tüntetett az önálló magyar hadsereg, a demokratikus fejlődés korszakjával szemben.” A város a tüntetéssel azt demonstrálta, hogy „a békét, a teljes békét akarja” (*Torontál*, 1918. november 1., Megalakult a népkormány). A tüntetések hangulatáról a *Torontál* című lap így számolt be: „Tüntető csapatok járkák be a várost, hazafias dalokat énekelve. Kiss Ernő honvédtábornok szobra előtt egy vasúti sapkás ember tárogatózik, az édesbús magyar nóták nyomán fölszáll a sóhaj, ezrek sóhaja az ég felé, amely kiderül, napsütéses lesz a délelőtt: ez a magyar szabadság, az önálló, független Magyarország első, szép napsugaras délelőttje.

Az utcán ölelkezve látunk katonát, civilt, orosz foglyot,⁷ utóbbinak sapkáján is piros fehér zöld kokárda” (*Torontál*, 1918. november 2., Lobogódíszben a város). Hosszú évtizedek után mégiscsak Kossuthnak lett igaza. Előző nap, november 1-jén a Magyar Nemzeti Tanács táviratilag értesítette Nagybecskerek „valamennyi tisztviselőjét”, hogy Budapesten átvették a hatalmat. Mint írták: „egyetlen csepp magyar vér sem folyt ki. – a király gróf Károlyi Mihályt nevezte ki miniszterelnöknek. – a nemzeti tanácsból kormány alakult. – [...] a nemzeti tanács felhívja Magyarországnak a rendet, személyi életbiztonság megóvása a legnagyobb érdek. – a nemzeti tanács a haza üdvéért, függetlenségéért, a béke szent érdekében parancsolja meg. – hogy mindenki, nép és katonaság a legnagyobb rendben, nyugalomban várja be a tanács utasításait.” Kérték a táviratban leírtak közzétételét, s végül utasították őket, alakítsák meg a nemzeti tanácsokat.⁸ A központ és a vidék közötti érintkezést ezekben a napokban jócskán megnehezítette, hogy a fővárossal megszakadt a telefon-összeköttetés, és a vasúti forgalom is szünetelt.

Október 31-én az Olajgyár, a Hungária és a Hazai malom munkásainak és tisztviselőinek kezdeményezésére a Megyeház utcában lévő Pest városához címzett szállodában előkészítő ülést tartottak. Az ülést Gyenes Hugó olajgyári tisztviselő nyitotta meg. Egy bizonyos Richter százados a Nagybecskereken állomásozó, 12. közös gyalogezred századosa „lelkes

magyar érzelmű tisztekkel" jelent meg, akiket „harsány éljenzés” fogadott. Az értekezlet célját Várady Imre ügyvéd ismertette. Beszédében a tömeg érzéseit fejezte ki, amikor így fogalmazott: „az a különbség, amely a polgárt a polgártól és az a válaszfal, amely az ország más nyelvű polgárait a többiektől és mindezeket a munkásosztálytól elválasztotta, megszűnt. [...] Hadsereg és polgárság a mai nappal összeorrt.” Mivel a városban ekkor nem működött a Károlyi-párt, ennek megalakítására szólított fel. Egy Temesvárról érkezett tiszt a temesvári eseményekről, a Katonatanács és a Nemzeti Tanács megalakulásáról informálta a jelenlévőket, majd a tömeg elénekelte a *Himnusz*t. E lelkes hangulatban egy Gömöri Jenő nevű hadnagy⁹ „kardot húzott és fölesküdünt a nemzeti tanácsra”. Erre a jelenlévő tisztek leszedték az őszirózsát a sapkájukról, és kokárdát tűztek ki (*Torontál*, 1918. november 1., Nagybecskerek csatlakozása a nemzeti tanácsokhoz).¹⁰

A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács alakuló ülésére november 3-án, a városi Kaszinó épületében került sor. Időközben kiderült az is, hogy Jankó Ágoston¹¹ alispán Torontál vármegye vezetőjeként¹² szintén a nemzeti tanács mellett foglalt állást, bár a nemzeti tanács megalakítását a régi vármegyei törvényhatósági tagokra kívánta volna bízni, amit a gyűlés elutasított. Ezúttal is Várady mondott történelmi párhuzamokkal teletűzdelt beszédet. Az akkori időket a mohácsi vészhez hasonlította abban az értelemben, hogy akkor is ifjú királya volt Magyarországnak, „aki kevés tapasztalattal rendelkezett, rossz tanácsadók befolyása alá került. Most is így van – folytatta – csak szerencsére a mi ifjú királyunk az utolsó órában, bár elkésve, engedett a nép óhajának és olyan kormányt nevezett ki, amely az új Magyarországot fogja megteremteni” (*Torontál*, 1918. november 4., Megalakult a Nagybecskereki Nemzeti Tanács). A nemzeti tanácsba harminc tagot és húsz póttagot választottak. A jelenlévők közfelkiáltással Várady Imrét választották meg a nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács elnökévé. Az alelnök Kardos Samu¹³ és Székely Ernő, a jegyző Kartal Árpád ügyvéd és Lévy Nándor, a pénztáros pedig Mayer Aurél¹⁴ lett (DR. LÖBL 1967; 421–422).

Várady még a Monarchia idején kezdte el aktív politikai pályáját, ellenzéki színekben. A Torontál vármegyei törvényhatósági bizottság első ellen-

zéki tagja volt, 1905 és 1910 között a Függetlenségi és 48-as Párt színeiben országgyűlési képviselővé választották. Politikai előélete, ellenzéki, 48-as Függetlenségi Pártban végzett politikai tevékenysége, a választójogi törvény reformjának, valamint az egyházi birtokok felosztásának követelése, a haladás és az emberi tökéletesítés eszméit magában hordozó szabadkőműves¹⁵ múltja, az egyetemes emberi értékekbe vetett hite, az országos és városi politikában szerzett gyakorlati tapasztalatai és nem utolsósorban karakterének toleráns vonásai alkalmassá tették erre a feladatra.¹⁶ A történeti Magyarország jövőjéről vallott nézetei megegyeztek nem csupán a Károlyi-kormány törekvéseivel, de túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a korabeli magyar értelmiség, sőt a magyar lakosság egészének nézeteivel. Úgy képzelte el, hogy a nemzetiségek a jogos nemzeti jogok megadásával „erős és békés és szeretetteljes együttműködésben” fognak a magyarsággal együtt élni a történeti Magyarország határain belül (A. SAJTI 2016; 45). Mint Aurel Lazárhoz, a Román Nemzeti Párt, a Román Nemzeti Tanács tagjához, Nagyvárad polgármesteréhez december 16-án írott levelében fogalmazott: ma annak a „becsületes és nyílt” kijelentésére van szükség, hogy „mi románok, szerbek, svábok, szászok, tótok és ukránok úgy gondoljuk, boldog és megelégedett létünket ez ország földjén, igazságos viszonyunkat a magyarsághoz, ilyen közös érdekekkel érezzük kapcsolva magunkat ehhez a magyarsághoz és ilyen módon kívánunk erős és békés és szeretetteljes együttműködésben a magyarsággal együtt élni”.¹⁷

A jegyzőkönyv nem említi, de a *Torontál* a nemzeti tanács megalakulásáról szóló cikkében tudósított arról is, hogy az alakuló ülésen a szerbek bejelentették, hogy „ők egyenlőre semmiféle politikai mozgalomban nem vesznek részt, rokonszenvvel kísérik és a legnagyobb készséggel támogatnak minden olyan törekvést, amely a polgárok személyi és vagyonbiztonságának megvédésére irányul és abban teljes erővel részt vesznek” (*Torontál*, 1918. november 4., Megalakult a nagybecskereki Nemzeti Tanács). A nagybecskereki szerbek ekkor már lélegzet-visszafojtva figyelték a szerb hadsereg előrenyomulását, Zágrábra és Belgrádra figyeltek. A nagybecskereki szerbek egyik nagy tekintélyű vezetője, Emil Gavrilá¹⁸ ügyvéd, aki pár nappal később a város Szerb Nemzeti Ta-

nácsának tiszteletbeli elnöke lett, még internálásban volt. A háború kitörésekor a Monarchiában betiltottak minden nemzetiségi szervezkedést, pártot, a nemzetiségi sajtót, és vezetőiket internálták. Ezek az intézkedések a Károlyi-kormány idején oldódtak fel, az internált szerb politikusok, értelmiségiek október, november folyamán érkeztek haza.

Döntöttek a nemzetőrség felállításáról is. Batthyány Tivadar belügyminiszter erre vonatkozó, táviratilag megküldött rendeletét az ülésen Perisits Zoltán¹⁹ polgármester ismertette. A rendelet értelmében a nemzetőrséget a város rendőrkapitányának²⁰ kellett megszerveznie az államkincstár terhére. A legénység a város lakosságának legfeljebb 5 százalékát tehetette ki, és minden tizedik közlegényre egy tisztnek kellett jutnia. A nemzeti tanács ezen az ülésen Kardos Samu javaslatára Botka Béla²¹ főispán helyett, aki, olvashatjuk a jegyzőkönyvben, „cserben hagyta a várost”, Steuer György²² korábbi főispán visszahelyezését kérte, „akit nemcsak a város közönsége, hanem egész Torontál vármegye lakossága teljes bizalommal és szeretettel vett körül”.²³

Várady elnök másnap táviratilag értesítette a belügyminisztert a Magyar Nemzeti Tanács megalakulásáról, és közölte a központtal, hogy az MNT „mindenben csatlakozik és aláveti magát az országos nemzeti tanács akaratának”. Majd határozatuk értelmében kérte Botka leváltását és Steuer kinevezését. Kérésüket azzal indokolta, hogy „Botka e súlyos időkből városunktól állandóan távol van, e veszélyeztetett nagy vármegye politikai vezetője nélkül áll, mert Botka beiktatása óta²⁴ csak egy-két napot töltött körünkben, most e válságos időkből sehol sem található”. Szimpátiájuk másik, talán ennél is komolyabb okát nem említette – Steuer ugyanis pacifista volt, leváltására is ezért került sor, másrészt szociális érzékenysége is köztudott volt. Steuer kinevezését azonban nem sikerült elérniük, a kormány Botkát ugyan leváltotta, de helyébe Jankó Ágoston alispánt bízta meg a főispáni teendők ellátásával, így ő lett a történeti Torontál vármegye utolsó magyar főispánja.

A budapesti Magyar Nemzeti Tanács körlevélben²⁵ szabályozta a helyi nemzeti tanácsok ügykörét és hatáskörét. Feladatuk a végrehajtott hatalom helyi szerveinek megyei, városi és községi szinten történő támogatása volt, de ezek munkájába nem szabadott beleavatkozniuk, tilos

volt adót kivetniük, és rekvirálniuk. A rend, a vagyon- és közbiztonság megteremtésében való részvétel éppúgy feladataik közé tartozott, mint a hazatérő katonák fogadása, ellátása. A köztársasági államforma megszilárdításában való részvételt is előírták nekik, bár megjegyezzük, a népköztársaságot csak később, december 16-án kiáltották ki.

A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács ebben a szellemben kezdte meg tevékenységét. Egyik első feladata a hazatérő katonák, hadifoglyok fogadása és lefegyverzése, és ezzel párhuzamosan a nemzetőrség megalakítása volt. A nemzeti tanács megbízásából a *Torontál* így buzdított a nemzetőrségbe történő jelentkezésre: „Nem szabad eltűnnünk, hogy lán-gokba boruljon fejünk felett a tető [...]. Nem szabad a szökött katonák, a fegyverhez és késhez jutott csavargók prédájára bocsájtani kedveseink és a magunk életét, vagy ezrek szorgalmának tisztos gyümölcseit” (*Torontál*, 1918. november 5., Védjük meg a várost). A hazatérő katonákat a pályaudvaron meleg étellel várták, „nehogy az éhség erőszakosságra ösztönözze őket”, fegyvereiket elvették, a hadifoglyokat pedig továbbították a legközelebbi vonattal, sőt egyes esetekben női fogadóbizottság várta őket (*Torontál*, 1918. november 5., Nyugalomra int a Nemzeti Tanács).

A nemzetőrség katonái napi 30 koronát, a tisztek 40 koronát kaptak. (Összehasonlításként: november 7-én 5 tojást adtak 4 koronáért a városban, a disznóhús kilója 2 koronáról 13 koronára, a füstölt szalonna 1,7 koronáról 15 koronára, a barna kenyér kilója 27 fillérről 78 fillérré drágult. Állami ármegeállapítás és jegyrendszer mellett [BOTOS 2017; 95].) November 8-án már 100 tagja volt az őrségnek, november 11-én pedig már 665 fő.²⁶ Ismertető jelük a fehér karszalag volt, nemzetőrség felirattal. Egységeik a vasútállomásokat, középületeket, a villanytelepet, a kereskedelmi iskolában felállított katonai kórházat védték, járőröztek, ellenőrizték a nyilvános helyek nyitvatartási rendjét, amit a nemzeti tanács este 9 órában határozott meg, a kocsmákat bezáratták.²⁷

A nagybecskereki szerb nemzetőrség és a Szerb Nemzeti Tanács megalakulásnak pontos dátumára vonatkozóan ellentmondásos adatok állnak rendelkezésünkre. A nemzetőrség vonatkozásában a szerb szakirodalomban kétféle dátum olvasható, egyesek szerint november 1-jén alakult meg, mások október 31-ét említik. Az egyik legfrissebb szerb

nyelvű szakirodalom, a Szerb Nemzeti Tanács elnökének, Slavko Županskinak a visszaemlékezésére hivatkozva mind a szerb nemzetőrség, mind pedig a Szerb Nemzeti Tanács megalakulásának dátumát 1918. október 31-ben jelöli meg (NEMET–MICIĆ 2019; 51). Abban azonban megegyeznek, hogy a szerb nemzetőrség vezetője a nyugalmazott osztrák alezredes, Mihajlo (Miša) Vejnović volt (NJEGOVAN 2004; 215–216, NEMET–MICIĆ 2019; 51). A Magyar Nemzeti Tanács november 4-ei jegyzőkönyvében viszont azt olvashatjuk, hogy „városunk szerb lakossága külön polgári őrséget akar szervezni”.²⁸ Ez a megfogalmazás arra utal, hogy ők úgy tudták, a szerb nemzetőrség még nem alakult meg. Csak pár nappal később, a *Torontál* november 8-ai száma tudósított a szerb nemzetőrség megalakulásáról, és közölte azt is, hogy parancsnokságuk a szerb templom udvarán lévő épületben rendezkedett be, míg a magyarok központja a régi törvényszék épületében volt. A Szerb Nemzeti Tanács megalakulásáról azonban nem találtunk tudósítást a lapban, a szerb nemzetőrség tevékenységéről viszont rendszeres információkat közöltek. A lap szerint Vejnović alezredes például „becsületszávára” kijelentette, hogy a gárda kizárólag a város lakosai élet- és vagyónvédelmére alakult. Az MNT ezért a szerb gárda kérésére engedélyezte a magyar zászló mellett a szerb zászló kitűzését a városházára, sőt, ugyancsak kérésükre, „mérsékelt számban” fegyvereket is rendelkezésükre bocsátottak. Várady többször is tárgyalt az együttműködésről régi ügyvéd kollégájával, Županskival, és „barátilag” megpróbálta őt meggyőzni arról, hogy a helyi szerbek támogassák az MNT munkáját. Županski azonban, számolt be Várady a tanácsnak, azzal tért ki ez elől, hogy „az újvidéki központ egyenesen megtiltotta nekik a politikai működést”.²⁹ Županski a beszélgetések során nem említette, hogy a tilalom kizárólag a magyar hatalmi szervekkel történő együttműködésre vonatkozott. A szerb nemzetiség ekkor már elfordult Budapestről, és Belgrád felé tekintett. Október első heteiben még úgy tűnt, hogy a magyarországi szerbek megelégszenek a Magyarországon belüli széles körű autonómiával, és nincsenek elszakadási törekvéseik. Ebben az értelemben nyilatkozott például a szerb radikális párti Kosta Hadži a *Népszavának* 1918. október 13-án (*Népszava*, 1918. október 13).³⁰ A helyzet azonban gyorsan változott, és a Monarchia

szétesésével párhuzamosan a délvidéki szerbek több titkos tanácskozást tartottak, amelyben elfogadták, hogy államjogi értelemben szakítani kell Magyarországgal, és el kell fogadni az egyesülés jugoszláv koncepcióját (KONČAR 2008; 21). A titkolózást Hadži később azzal magyarázta, hogy tartottak a megtorlástól, miközben szoros kapcsolatot tartottak az időközben megalakult zágrábi nemzeti tanáccsal.

S míg a város szerb lakossága igen aktív volt saját szerb fegyveres testületének megalakításában, a németek kevés lelkesedést mutattak a nemzetörségbe való belépés iránt. Ahogyan Vogel Tibor alezredes, a magyar nemzetörség parancsnoka fogalmazott, „a németység részéről nagyobb fokú nemtörődömséget tapasztalt”.³¹

A szerb nyelvű szakirodalom szerint tehát a nagybecskereki Szerb Nemzeti Tanács a Magyar Nemzeti Tanács előtt pár nappal, október 31-én alakult meg, s ez volt az első Szerb Nemzeti Tanács Magyarország területén. Slavko Županski szerint a becskereki Szerb Nemzeti Tanács október 31-én „spontánul” jött létre, a szerb templom épületében, szűk körben, kilenc fő részvételével. Elnökévé Andrija Vasić ügyvédet választották, tiszteletbeli elnökké pedig az ekkor még internálásban lévő Emil Gavrilát. Az egyik alelnök Županski lett, aki később a testület elnöke lett (részletesen lásd ĐUKANOV 2010).

Úgy tűnik, megalakulásukat sikerült eltitkolni az MNT és a város magyar közvéleménye elől, megalakulásuk híre ugyanis nem jelent meg a város lapjában. A titkolózás minden bizonnyal összefüggött azzal, hogy az időközben Újvidéken megalakuló Szerb Nemzeti Tanács utasította a megalakuló szerb nemzeti tanácsokat, hogy kizárólag nekik engedelmessé jenek (RAKIĆ 1986; 291).

Az MNT kifelé azt kommunikálta, hogy a magyar és a szerb nemzetörség között az együttműködés a „legteljesebb”, és az esetleges összetűzések elkerülése érdekében kijelölték azt a határvonalat is, ahol a két nemzetörség járőrözni fog. A szerb hadsereg bevonulásáig tehát két párhuzamos fegyveres testület és nemzeti tanács gyakorolta a hatalmat a városban. A szerb nemzetörség nem az MNT-re, hanem az időközben megalakult Szerb Nemzeti Tanácsra esküdött fel. A szerb nemzetörségnek, amelynek létszáma elérte a 400 főt, egyébként már az első napon

komoly feladatot kellett megoldania, mert egy lábadozó osztag fosztogató katonái között kellett rendet teremtenie, akik közül 16 főt letartóztattak. Volt egy tévedésen alapuló akciójuk is: az úgynevezett Kurländer fatelepen fosztogatóknak nézték azokat a fuvarosokat, akik a már kifizetett fát szállították éppen el (*Torontál*, 1918. november 8, Védjük meg a várost).³² A szerb és a magyar nemzetőrség között az első napokban sikerült elkerülni a komolyabb súrlódásokat, bár komoly együttműködés sem alakult ki közöttük.

A gyakorlatban azonban a régi és az új intézmények működésének párhuzamossága, az új hatalmi szervek magyar és szerb nemzeti elv szerinti megosztottsága, a város német és román lakosságának változásokhoz való tartózkodó viszonya, a városon keresztül haladó német katonai egységek, a 15. közös gyalogezred városból történő kivonása, a csendőrség és a rendőrség létszámának drasztikus csökkenése (ebben a válságos helyzetben például Deák Vidor városi rendőrőfkapitány hosszabb szabadságra ment!), a város közellátásának biztosítása, de főként a jövő bizonytalansága komoly erőpróba elé állították a becskerekai Magyar Nemzeti Tanácsot, és próbára tették a magyar és a szerb nemzetőrség, valamint a két nemzeti tanács közötti törekeny békét.

A városban nagyobb fosztogatások, zendülések nem voltak. Nem így a falvakban. A fosztogatások és zendülések miatt a budapesti Nemzeti Tanács november 2-án az egész országra, a temesvári székhelyű Bánáti Néptanács pedig november 6-án három bánáti megyére hirdette ki a statáriumot (*Torontál*, 1918. november 6., Erélyes rendszabályok Torontál megyében). Valóságos betyárvilág uralkodott országszerte, leszámolások, rablások, fosztogatások keserítették meg főként a tehetősebb rétegek és a hatalmat képviselő, régi tisztviselők életét, különösen a jegyzők életét. A jegyzőket azért gyűlölték különösen a hazatérő katonák, mert a háború alatt ők intézték a felmentéseket, a hadisegélyeket, nagy szerepük volt a közellátásban stb. Országszerte a jegyzők mintegy egyharmadát elzavarták a szolgálati helyükről, sokan életükkel fizettek (HATOS 2018; 180–181). A zömmel szerbek által lakott Kevedobrán például a hazatérő katonák, akik a csendőröktől elvett fegyverekkel voltak felfegyverezve, a helybéliekkel együtt a községháza elé vonultak, bevették az

ablakokat, fosztogattak, és el akarták fogni Jankovics Dusán főjegyzőt. Jankovicsot azzal vádolták, hogy nem fizette ki családjaiknak a hadiségélyt. A fiával együtt bujkáló főjegyzőnek a helybéli cigányok felajánlották segítségüket, némi „pénzjutalom” ellenében. A kért 1000 koronát, ami akkor jelentős összegnek számított (egy segédjegyző havi fizetésének majdnem a fele), ki is fizette Jankovics, ám sorsát így sem tudta elkerülni. Az állomáson a katonák utolérték őket, és az egyik katona bajonettel leszúrta (*Torontál*, 1918. november 7., Mi történt Kevedobrán?). A magyar–szerb vegyes lakosságú Óbecsén a szerbek kidoboltatták, hogy a magyar zsidók többé nem léphetnek a község területére (HATOS 2018; 183). Bethleni Bruckner László Nagybecskerekéről Zombor felé utazó színtársulatát a vonaton rabolták ki. Melencén például 20, Törökbecsén 18 fosztogatót lőttek agyon, Kumánon „még több volt a kivégzett banditák száma” – tudósított a *Torontál* (*Torontál*, 1918. november 6., Erélyes rendszabályok Torontál megyében).

A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács is kénytelen volt ezzel a problémával szembenézni. Várady elnök a november 5-ei ülésen tájékoztatta a tanácsot, hogy értesülése szerint „szerte a vármegyében megindultak a fosztogatások. Ennek a nagyon szomorú eseményeknek azonban még eddig nincsen nemzetiségi jellegük, mert legnagyobb részt a községi jegyzők ellen irányul, akikkel szemben jogos vagy jogtalan népharag támadt fel”. Példaként említette a cserépaljai esetet, ahol a Szerb Nemzeti Tanács elzavarta a jegyzőt, és kimondta, hogy a népek önrendelkezésük alapján kívánják a község Szerbiához való csatolását.³³

Az MNT üléseinek jegyzőkönyvei azt igazolják, hogy az MNT a rend fenntartását, a nemzetőrség szervezését, valamint a közellátás kérdését tartotta legfontosabb feladatának. A kormány a közellátást a megyei alispánok hatáskörébe utalta, a nemzeti tanács egy albizottság révén igyekezett a város ellátását biztosítani. Ügyeltek arra, hogy a „közönség rokonszenvét” bíró egyének lássák el azt a feladatot, különösen akkor, amikor előfordult, hogy a kiosztásra kerülő liszt „rossz, keserű és fekete” volt.³⁴ Ennek megoldására közlelmezési tanácsot szerveztek. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint a hiányzó árucikkeket a legváratlanabb helyekről próbálták előteremteni, így például a városon átvonuló német

katonai egységektől gabonát, illetve a nemzetőrség számára autókat vásároltak. A petróleum elosztása is fontos feladatuk volt.³⁵ Az MNT feladatainak ellátására új adók bevezetését is tervezte, annak ellenére, hogy mint láttuk, Budapest kifejezetten megtiltotta ezt, erre azonban nem került sor, mivel „tekintettel a megváltozott helyzetre”, azaz a szerb csapatok közeledtére, az ügyet levették a napirendről.³⁶

November 10-én, amikor a szerb csapatok már Pancsován voltak, de még nem írták alá a belgrádi katonai egyezményt, tehát formálisan hadban állt egymással a két ország, az MNT attól tartott, hogy a visszavonuló német katonai egységek és a szerb hadsereg között összecsapásra kerül sor, és a város hadszíntérré válik. Ezért a Szerb Nemzeti Tanáccsal egyetértően úgy határoztak, hogy „fehér zászlóval egy külön vonattal parlamentért küld Pancsovára azzal az előterjesztéssel, hogy az esetleges összeütközés elkerülése végett lassítsa menetelését a szerb megszálló sereg”. A feladattal Alexics megyei főlevéltárost bízta meg, a szerbek nevében pedig Slavko Županski utazott Pancsovára. Alexics beszámolóját a jegyzőkönyvek nem tartalmazzák, ezekből csupán annyi derül ki, hogy mivel a visszavonuló német csapatok felszedték a síneket, autóval mentek érte. Várady a Županskitól nyert értesülésekről azonban beszámolt. Eszerint a pancsovai szerb csapatok parancsnoka „szép rendet tart fenn és az a célja, hogy Nbecskereken is rend, nyugalom legyen. Az a terv volt, hogy a hivatalokat átveszik, azonban kerülni akarják az összeütközést, és a legtekintélyesebb szerbek féltékenyen őrködnek azon, nehogy a szerb csapatok bevonulásának előttük ünnepélyes aktusát rendezzárások kompromittálják.”³⁷

A *Torontál* nagy figyelemmel kísérte a Károlyi-kormány belgrádi tárgyalásait. Mint ismeretes, Károlyiéknak nem sikerült külön békeszerződést kötnie az antanttal, csupán katonai konvenció aláírására került sor. Ez azt jelentette, hogy nem tudták elérni, hogy az új magyar kormányt a független, demokratikus Magyarország képviselőinek tekintsék, akik nem felelősek a háborúért, illetve szertefoszlott az a reményük is, hogy a tárgyalások következtében sikerül megőrizni Magyarország területi integritását. A tárgyalások során a magyar delegációnak megalázó jelentekkel kellett szembesülnie,³⁸ az eléjük terjesztett egyezménytervezet pedig

olyan előírásokat tartalmazott, amelyek előrevetítették Magyarország feldarabolását. Károlyi ki is jelentette a tárgyalásokat vezető Franchet d'Espèrey tábornoknak, az antant Keleti Csapatok főparancsnokának: „Minket, ha ezt aláírjuk, fel fognak akasztani Pesten, amint visszaérünk” (HATOS 2018; 275). Nem is írták alá, hazautaztak. Azt azonban sikerült elérniük, hogy Franchet d'Espèrey továbbította Párizsba azt a táviratukat, amelyben kérték, hogy az antant legalább a békeszerződésig biztosítsa Magyarország területi integritását a csehekkel, a jugoszlávokkal és románokkal szemben. Cserébe Károlyi ígéretet tett, hogy addig a hatalmat „testvériesen” megosztja a nemzetiségek által lakott területeken az ottani nemzeti tanácsokkal. Ezeknek az alkudozásoknak az lett az eredménye, hogy az egyezménybe, amelyben kijelölték az ország déli demarkációs vonalát, a szerbek heves tiltakozása ellenére végül belekerült az a sokat emlegetett passzus, hogy a megszállandó területeken megmarad a magyar közigazgatás. Az egyezmény pontos szövege így hangzik: „A magyar kormány csapatait a Nagy-Szamos felső folyása – Beszterce – Maros(falu) – a Maros vonala a Tiszával való összefolyásáig – Szabadka – Baja – Pécs (e városokban nem tartózkodnak magyar egységek) – a Dráva folyása Szlavónia–Horvátország határáig vonaltól északra vonja vissza. A kiűrés nyolc napon belül hajtandó végre. [...] A polgári közigazgatás e területen a jelenlegi kormány kezében marad.”³⁹ A belgrádi katonai konvenció nem vonatkozott a Muravidékre, illetve a Muraközre. A bánáti helyzetet bonyolította, hogy szerb és román igények csaptak össze. Az egyezményt november 13-án magyar részről végül a hadügyminiszteri posztról tárca nélküli miniszterré lefokozott politikus, Linder Béla, szerb részről Živojin Mišić vajda, szerb vezérkari főnök, az antant részéről pedig Paul Prosper Henrys tábornok, a Kelet Hadsereg parancsnoka írta alá. Károlyi Robert Lansing amerikai külügyminiszterhez írott, november 12-én kelt üzenetében szenvedélyesen tiltakozott az ország szétszakítása ellen: „a vérző seb, melyet büntetésül Magyarországnak szánnak, soha többé nem gyógyul be, és a régió békéjét örökös lázas állapot fogja felváltani” (*Károlyi, a magyar népkormány miniszterelnöke Lansing amerikai külügyminiszterhez* [1918]). Károlyi antanthoz fűzött illúziói romokban heverték.

A tárgyalásokról a *Torontál* részletesen beszámolt, és olvasói azt is meg tudhatták, hogy a belgrádi tárgyalások alatt, de annak aláírása előtt a csehek támadásba lendültek északon, a románok Erdélyben, a szerb csapatok pedig tovább nyomultak előre, és november 9-én bevonultak Péterváradra és Újvidékre. A lap idézte a tárgyalásokról hazautazó Károlyit, aki ebben a veszélyes helyzetben azzal kérte a Nemzeti Tanács hozzájárulását a megalázó belgrádi egyezmény aláírásához, hogy „azon veszély fenyeget, hogy Magyarország területe hadszíntérré válik”, illetve, mint mondta, az aláírt okmány alapján tiltakozni lehet majd az erőszak ellen a „művelt világra appellálva” (*Torontál*, 1918. november 11., A Nemzeti Tanács támogatja a kormányt). A csehek felvidéki, a románok erdélyi előretörésével ellentétben tehát Magyarország területeinek megszállását egyedül délen szabályozták, igaz, nem a kívánt fegyverszünettel, csupán katonai konvencióval, ezt azonban szinte megkötésének pillanatában egyedül a magyar kormány vette komolyan. Az egyezmény azóta is heves vita tárgya a magyar történetírásban. A belgrádi katonai konvenció az antant szemében már megkötése pillanatában leértékelődött, és a szerb csapatok nem a belgrádi egyezményt megkötő francia főparancsnok ellenébe, hanem annak jóváhagyásával folytatták előrenyomulásukat magyar területre.⁴⁰ Azokat a területeket szállták meg, amelyekre a béketárgyalások során igényt tartottak.

A Károlyi-kormányhoz hasonlóan a nagybecskereki nemzeti tanács is illúziókat táplált az antanttal kapcsolatban, és a kormány egyenes utasításának megfelelően nem győzték hangsúlyozni, hogy a szerb csapatok nem hódítóként, hanem „békés szándékkal jönnek”. November 11-én, amikor a szerbek már Pancsovát is elfoglalták, a rémhírterjesztőkkel szemben, „akik már látják magukat távíróhuzalokat lerakni, követ törni Szerbiában vagy Albániában”, a *Torontál* hosszú cikkben fejtegette, hogy „a szerbeknek koránt sincs szándékuk egy fegyverét letett nép fiait ólombányákba hurcolni”. Ezek a gyávák, írta a lap felháborodottan, „hordják el az irhájukat, mert mi is a sarkunkra állunk és nyilvánosan megbélyegezzük a sunyi patkányokat” (*Torontál*, 1918. november 11., Gyávák, kishitűek).

A városban kitört riadalom arra ösztönözte Jankó Ágoston alispánt, hogy Nagy Lajos csendőr századost átküldje Pancsovára a szerb csapatokhoz.

Nagy érdeklődésére a szerb csapatok helyi parancsnoka megnyugtatóan azt üzentte a rémült nagybecskerekieknek, hogy azért jöttek át a Dúnán, hogy a vármegye „egy részét békésen megszállják”. Mint mondták, a megszállt területeken helyükön hagyták a tisztségviselőket, „csak kiegészítették őket az ő bizalmi embereikkel” (*Torontál*, 1918. november 11., A szerbek Pancsován). Aznap a nagybecskereki Club-Mozgó a *Hazugság* című magyar filmet játszotta „levegős helységben”, „elsőrendű zenével”. Két nappal később, november 13-án a Torontál megyei tisztviselők letették az esküt a független Magyarországra és kormányára, a Károlyi-kormányra. Ugyanezen a napon Várady Imre, a MNT elnöke hosszabb cikket közölt a *Torontálban*, amelyben az MNT nevében válaszolt a budapesti Nemzeti Tanács felhívására, hogy nyilvánítsanak véleményt a köztársasági államforma kérdésében. Mint írta: „A mi szemünk előtt csak egy érdek lehet: egyedül és kizárólag Magyarország érdeke. Országunk érdeke pedig csak akkor lehet kellően biztosítva, ha az állam akarata a világ szellemnek megfelelő alkotmány formában nyerhet kifejezést.” Ezért a nagybecskereki MNT „mélyreható, komoly tárgyalás után” a köztársasági államforma mellett döntött. A budapesti Nemzeti Tanácshoz intézett táviratukban így fogalmaztak: „határtalan lelkesedés között, tüntető egyhangúsággal” mondták ki, hogy Magyarország leendő államformája a köztársaság legyen (*Torontál*, 1918. november 13., A nagybecskereki Nemzeti Tanács döntése). Az MNT november 12-ei ülésének jegyzőkönyve valóban igazolja, hogy minden hozzászóló „habozás nélkül” a köztársaság mellett foglalt állást. Felvetődött, hogy mivel az MNT nem képviseli a város minden polgárát, a döntéshez hívják meg a Szerb Nemzeti Tanácsot is. Erre Várady elnök elmondta, „az együttműködést ismételtelen megkísérelte a Tanács a szerb nemzeti tanáccsal, de mindannyiszor azzal a kijelentéssel kapott onnan elutasító választ, hogy a szerb tanács semmiféle politikai munkában nem vesz részt.”⁴¹

A Magyar Nemzeti Tanács következő ülésére november 13-án, vészjósító hírek árnyékában került sor – Várady elnök bejelentette, hogy holnapra várják a szerb csapatok bevonulását. A Szerb Nemzeti Tanács már előkészítette fogadtatásukat, a legénység részére lefoglalták a honvédlaktanyát, a tisztakat pedig szerb családoknál kívánták elszállásolni. Úgy

tűnik, a szerb csapatok közeledte nemcsak a város polgáraiban keltett félelmet, hanem a tanács tagjai is tartottak tőle. A jegyzőkönyv tanúsága szerint egyik tanácsstagjuk azt a reményét fejezte ki, hogy „a megszálló sereg parancsnoka a Tanács iránt liberálisabb eljárást fog tanúsítani”. Tartottak attól is, hogy a megszállás következtében megszakadhat a tanács tagjai között az összeköttetés, ezért „óvatos előrelátásból” egy hattagú bizottságot választottak maguk közül.⁴²

Az MNT a város szerb elfoglalása előtti napon, november 15-én is ülésezett. Ugyanezen a napon Perisits polgármester felhívást tett közzé a város lapjában, hogy a város polgárai fogadják „a szerb megszálló katonaságot nyugodtan, velük szemben előzékeny, barátságos magatartást tanúsítson, minden összeütközést vagy ellenállást kerüljön, lefegyverzéssel szemben senki ellent ne álljon” (*Torontál*, 1918. november 15., Ma jönnek a szerb előőrsök). A jegyzőkönyvből kiderül, nem akarták, hogy az esemény spontán módon következzen be, hanem a Magyar és a Szerb Nemzeti Tanács megegyezett abban, hogy a beteg polgármester helyett Strósz Béla főjegyző, polgármester-helyettes fogadja a „bevonulókat”, majd a képviselőtestület üléstermébe vonulnak, ahol a szerb parancsnokot a Magyar és a Szerb Nemzeti Tanács tagjai fogadják, és a két elnök, Várady és Županski fog beszédet mondani. Arra kéri majd a szerb csapatokat, tartsák fenn a városban a rendet és a vagyonbiztonságot. Közben a szerb gárda is akcióba lépett, de anélkül, hogy egyeztetett volna a Magyar Nemzeti Tanáccsal. A város elfoglalása előtt két nappal, november 15-én a szerb gárda elfoglalta a távírdát, „ott minden kisasszony háta mögé egy fegyveres katona állt, mialatt egy tiszt a feladott és továbbításra váró táviratok szövegét cenzúrázva jelentette ki, melyik mehet, melyik nem [...] a tisztviselők kivonultak a postáról, és nem dolgoznak addig, amíg a katonaság el nem távozik.” A hír hallatán felvetődött, hogy le kellene fegyverezni a szerb gárdát, illetve olyan vélemény is megfogalmazódott, hogy ez ellen, vagy ahogyan a jegyzőkönyv fogalmazott „a saját honfitársak részéről támadt erőszakoskodások ellen a megszálló seregek parancsnokánál kell orvoslást keresni.” Erre reagálva Várady lényegében igazolta az MNT eddigi lépéseit, mondván, hogy a Tanács „mindig akkor cselekedett, amikor az események hatása alatt

állott. Visszatekintve a már megtörténtekre, ma már másféle elhatározás szerint lehetne tenni, azonban azt meg kell állapítani, hogy a nemzeti tanács elérte azt, hogy a város összlakossága között ellentétek nem élesedtek mind a mai napig, a városban megvan a béke, fosztogatások eddig nem indultak meg.” Majd hozzátette: ő is úgy véli, hogy az erőszakoskodások ellen a megszálló katonaság parancsnokánál kell majd panaszt tenni, „azonban az elhatározást az események további fejlődésétől ajánlja függővé tenni”.⁴³ A későbbi események azt igazolták, hogy erre meglehetősen sűrűn kellett sort keríteni.

A szerb csapatok november 17-én, vasárnap szállták meg a várost. A nyolcszáz „elég jól felfegyverzett szerb katona”, a Morava divízió egysége vasúton érkezett Dragutin Ristić ezredes, dandárparancsnok⁴⁴ vezetésével. A tisztek között egy francia és egy olasz tiszt is volt. Perisits Zoltán polgármester a gyártelepi vasútállomáson fogadta őket, és szerb nyelvű beszédben kérte, biztosítsák a rendet a városban. Utána a Szerb Nemzeti Tanács nevében Slavko Županski köszöntötte őket, majd a szerb dalárda énekelt, egy hölgy pedig a szerb nők nevében virágot nyújtott át Ristićnek. Az ezredes válaszában azt hangsúlyozta, hogy „a rendet fenn fogják tartani, mert nem ellenséges szándékkal jöttek, hanem az általános népszabadság megvédésére.” Az ünnepélyes fogadtatás további része az MNT és az SZNT megállapodása szerint zajlott. Ristić és a fogadóbizottság a vármegyeháza nagytermébe ment, amit, hangsúlyozta a *Torontál*, az alispán „udvariasságból” átadott az ünnepi fogadtatásra.⁴⁵ Itt Jankó Ágoston alispán a következő szavakkal üdvözölte az ezredest: „Méltóságod és vitéz csapatai azért jöttek Torontál vármegyébe, hogy a fegyverszüneti feltételek alapján e területeket az ellenségeskedések megszüntetésének biztosítása érdekében megszállják. Mi tehát önöket nem tekintjük ellenségnek, hanem jóbarátnak...” (*Torontál*, 1918. november 18., Nagybecskerek megszállása). Majd Várady emelkedett szólásra, és a Magyar Nemzeti Tanács megalakulásának célját ecsetelte a parancsnoknak. Az MNT azért alakult, mondta, „hogy a magyar törvények megszakítás nélküli uralmát ellenőrizze, polgárságunk élet és vagyónbiztonságát megvédje. Tudomásom szerint – folytatta – az immár megkötött fegyverszüneti feltételek Magyarország megszállandó területére is biztosít

ják a magyar közigazgatásnak érintetlen továbbműködését.” Majd, mint „nem ellenséges megszálló csapata vezérét, lovagiasságába vetett teljes hittel”, arra kérte Ristićet, hogy az élet és vagyonbiztonság megvédése érdekében „a város összlakosságát pártfogásába venni szíveskedjék.” Ehhez felajánlotta az MNT segítségét. Az ezredes erre azt válaszolta, hogy „hírből már ismeri dr. Váradyt, tudja róla, hogy szerbeknek mindig igaz barátja volt”, tehát fogjunk össze és tartsuk fenn a rendet. Majd Ristić néhány szót szolt a megyeháza erkélyéről a zömmel szerb polgárokból és katonákból álló tömeghez (*Torontál*, 1918. november 18., Nagybecskerek megszállása). Ezt a jelenetet egy korabeli fénykép is őrzi. A város elfoglalása vértelenül következett be, az üdvölvéseknek azonban három sebesültje volt (*Torontál*, 1918. november 18., Három sebesültje van a tegnapi lövöldözésnek).

Mint láttuk, a magyar részről elhangzott beszédek tévesen fegyverszünetnek nevezték a belgrádi katonai konvenciót, és akárcsak a Károlyi-kormány, mind a polgármester, mind pedig az MNT elnöke abba a hitbe ringatta magát, hogy a megszállás ideiglenes lesz, és betartják a belgrádi katonai egyezmény számukra legfontosabb passzusát, vagyis „a magyar törvényeken alapuló jogrend fennmarad”, és a közigazgatás az előírásoknak megfelelően a magyar szervek kezében marad.

Azonban súlyosan csalódnuk kellett, reményeik igen hamar elszálltak. A megszállás után két nappal, november 19-én (a hirdetményen a régi időszámítás dátuma szerepel, november 4., tehát november 17-én kelt) megjelent a város utcáin Ristić ezredes aláírásával az a szerb nyelvű hirdetmény, amelyben a megszálló szerb csapatok nevében bevezette a rögtönítélő bíraskodást, elrendelte az ellenséges csapatoktól származó fegyverek és muníció beszolgáltatását, a szerb rendeletek betartása esetén garantálta a város polgárainak személyi és vagyonbiztonságát, előírta az osztrák, a német és a magyar tisztek és katonák szerb katonai hatóságoknál történő jelentkezését, és minden hatalmat átadott a Szerb Nemzeti Tanácsnak.⁴⁶

A Magyar Nemzeti Tanács, „a lefolyt események bénító hatása” miatt csak pár nap kihagyással, november 25-én ült ismét össze. Itt Várady közölte a tanács tagjaival, hogy „a szerb gárda által elkövetett egyes visszaélések

miatt” az elmúlt napokban többször is tiltakozott Ristićnél, aki közölte vele, hogy neki nincs tudomása arról, hogy a városban Magyar Nemzeti Tanács is működik, ezért várja jelentkezésüket. Ezután Várady a tanács tagjaival és a város néhány tekintélyes polgárával 24-én felkereste az ezredest, és testületileg tiltakoztak a hatalom Szerb Nemzeti Tanácsnak történő átadása ellen. Mint a jegyzőkönyvben olvashatjuk: „Ennek következtében ugyanis a Szerb N. Tanács magához ragadta a hatalmat, a városházát, vármegyeházát, valamint az összes közhivatalokat elfoglalta fegyveres erővel, a hivatalnokokat elűzte, ezáltal az eddig fennállott rendet és közigazgatási működést megzavarta, illetve teljesen megbénította.” E szavak elhangzása után Várady kérte az ezredest, hogy „az összes hivatalok visszaállíttassanak, az összes tisztviselők – akik e mind szigorúbbá váló téli időben családjukkal együtt nélkülözésnek vannak kitéve – visszahelyeztessenek; kérte továbbá a posta és távíró, valamint a vasúti forgalom helyreállítását és miután a szerb polgárőrség nevével kapcsolatosan mind több garázdálkodás történik, kérte annak lefegyverzését és helyébe a városi rendőrség megszervezését, amelynél a lakosság nemzetiiségi arányszáma figyelembe vétessék.”⁴⁷

Ristić ezúttal is azzal védekezett, hogy „bár ő már hét napja van a városban, ez a tanács nála nem járt, mert ellenkező esetben a hivatkozott parancsát olyképp adta volna ki, hogy a hatalmat a Szerb és a Magyar Nemzeti Tanácsra ruházza”. Majd azzal tetézte az igazságtól jócskán messze eső magyarázkodását, hogy tévesnek nevezte a kiáltvány szövegezését, mivel ő csak „a Szerb Nemzeti Tanácsnak az önmaga feletti rendelkezés hatalmát értette és ezt is azért tette, mert ez az egyedüli tanács volt az, mely nála, a tagok névjegyzékének benyújtása mellett mint tanács jelentkezett”. Ristić fenti szavai után Várady emlékeztette az ezredest, hogy a bevonulás alkalmával rendezett ünnepélyes fogadás alkalmával ő mint a Magyar Nemzeti Tanács elnöke mutatkozott be, és idézte akkor elmondott beszédét, majd kérte a túlkapások orvoslását. Ristić erre megígérte, hogy még aznap megszervez egy olyan találkozót a problémák megbeszélésére, amelyre meghívja az alispánt, a pénzügyigazgatót és a két nemzeti tanács elnökét. Ristić úgy próbált saját hazugsága hálójából kibújni, hogy elismerte, tévedett, „miért bocsána-

tot kér, azonban a megtörtént dolgokba nem avatkozhatik bele, mivel ő a város belügyeinek intézésébe beleszólással nem bír. Azokat beszéljék meg a Szerb Nemzeti Tanáccsal! Váradynak azt a javaslatát, hogy a két nemzeti tanács elnöke az ő jelenlétében beszélhesse meg a problémákat, elfogadta. Várady felvetette a cenzúra megszüntetésének szükségességét is (a *Torontál* például a bevonulás után napokig üres helyekkel, cenzúrázva jelent), de ezt nem sikerült elérnie. Az ígért értekezlet megszervezésére sem került sor.⁴⁸ Ristić fent idézett magyarázkodását Várady az MNT következő ülésén finoman „vastag tévedésnek” nevezte.⁴⁹ Az ezredes és az MNT találkozájáról a *Torontál* is részletesen beszámolt (*Torontál*, 1918. november 25., A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács Risztics ezredesnél).

A tanács végül elfogadta azt a javaslatot, hogy a túlkapásokról készítsenek jegyzéket, és ezt küldjék meg Ristić ezredesnek, Róth Ottó⁵⁰ temesvári kormánybiztosnak, a temesvári katonai parancsnoknak, a magyar kormánynak, és falragaszokon értesítsék a város lakosságát, hogy ne engedelmességen a Szerb Nemzeti Tanács intézkedéseinek, mivel azok nem törvényesek. Az ülés komor hangulatát csak az törte meg némileg, amikor Várady bejelentette, „hosszas utánjárással” elérte, hogy két pénzügyigazgatósági tisztviselő Budapestre utazhat a tisztviselők fizetéséért.⁵¹

A másnap, november 26-án megtartott ülésen Hochstrasser Miklós, a Német Nemzeti Tanács elnöke bejelentette, hogy a mintegy 800 fő részvételével megtartott népgyűlésen megalakult a 41 tagú Német Nemzeti Tanács.⁵² Ennek a jelentősége ekkor már elsősorban az volt, hogy így szerették volna igazolni a szerb megszálló csapatok parancsnoka előtt, hogy a Szerb Nemzeti Tanács nem képviseli a város polgárainak többségét, hiszen a magyarok és a németek többséget alkotnak.⁵³ Döntöttek arról is, hogy közösen tiltakoznak majd a Szerb Nemzeti Tanács túlkapásai ellen: követelik a közhivatalok megnyitását, az elbocsátott tisztviselők visszahelyezését,⁵⁴ a szerb gárda lefegyverzését és felosztatását, a lakosság összetételét figyelembe vevő városi rendőrség megszervezését, a magyar nemzeti színű zászló visszahelyezését a városházára és a cenzúra megszüntetését. Visszavonták viszont azt az előző napi határozatukat,

amely szerint a Szerb Nemzeti Tanács intézkedéseivel szembeni engedtlenségre szólították volna fel a város lakosságát. A tanács tagjai több, az utóbbi napokban elkövetett rablásról és egyéb, az SZNT által elkövetett visszaélésről is tájékoztatták egymást. Például: a Szerb Nemzeti Tanács lefoglalta az Osztrák–Magyar Bank készpénzállományát, jelentős magánvagyonot is rabolva, mivel a város iparos, kereskedő rétege is itt tartotta megtakarításait. Fényes nappal kirabolták a pénzügyigazgató lakását, de a hivatalos helyiségekben is a rablás jeleit fedezték fel. A tettesek, fogalmaztak óvatosan az ülésen, „valószínű” a lakás őrzésére kirendelt szerb nemzetőrök voltak (*Torontál*, 1918. november 27., Betörők a pénzügyigazgató lakásán).⁵⁵ Később ez beigazolódott.

A tiltakozó levelet Várady Imre fogalmazta meg a Magyar Nemzeti Tanács nevében. Ebben a november 27-én kelt átiratban a gyűlésen elhangzottak alapján összefoglalta panaszait. Először is utalt arra, hogy az ezredes, mint maga is elismerte, „sajnálatos módon” csak tévedésből ruházta át a hatalmat a Szerb Nemzeti Tanácsra, amely egyébként sem képviseli a város lakosságának többségét. A szerb nemzetőrség lefegyverezte a magyar nemzetőrséget, a szerb katonai egységek a szerb nemzetőrséggel közösen „erőszakosan az összes közigazgatási közegeket hivatalukból eltávolította és így a közhatóságok működését erőszakosan megbénította.” Utalt arra, hogy ennek „beláthatatlan súlyos, bolsevistikus következményei lesznek”. Megemlítette azt is, hogy a közpénzen fizetett szerb őrség fényes nappal kirabolta a pénzügyigazgató lakását (most a „valószínű” módhatározó nélkül) és a hivatali helyiségeket, majd fegyverüket elhagyva otthagyták őrhelyüket. Végül az MNT nevében kérte a köztisztviselők hivatalukba történő visszahelyezését, a „garázdálkodó” szerb nemzetőrség azonnali lefegyverzését és feloszlását, a magyar zászló visszahelyezését a vármegyeházára, illetve a hírlapi cenzúra megszüntetését.⁵⁶

Úgy látszik, a szerb megszálló parancsnokságának is elege lett a város nyugalmát állandóan veszélyeztető szerb nemzeti gárda tevékenységéből, és november 30-án lefegyverezték és feloszlatták ezt a mintegy 300 fős testületet, és „csupa megbízható emberből” megszervezték az új, száztagú csendőrséget (*Torontál*, 1918. november 30., Feloszlott a szerb nemzeti gárda).

A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács általam ismert utolsó jegyzőkönyve 1918. november 26-án kelt. Egyéb források azonban arra utalnak, hogy a tanács még ezután is folytatta tevékenységét. A *Torontál* ugyanis még december 4-én is közölt egy azzal kapcsolatos kis hírt, hogy Várady Imrének, a Magyar Nemzeti Tanács elnökének vezetésével az ipartelepek tulajdonosai, a bankigazgatók és a munkások képviselőinek részvételével megbeszélést tartottak a munkanélküliség kérdéséről. De ismerünk egy olyan forrást is, amely december 10-én kelt, és Várady Imre még a Magyar Nemzeti Tanács elnökeként írta alá, sőt a levelet ő maga fogalmazta meg. Ez egy Slavko Županskihoz, az új vajdasági regionális kormány (Bánát, Bácska, Baranya Nemzeti Igazgatósága) által december 6-án beiktatott új Torontál megyei főispánhoz eljuttatott tiltakozó levél.⁵⁷ Ebben a Nagybecskereken december 10-én megtartott népgyűlés határozatát közli a főispánnal. Tudatja vele, hogy a népgyűlés nem ismeri el az „Újvidéki Szerb Kormányt”, azaz a Bácska, Bánát Baranya Nemzeti Igazgatóságot, tehát törvénytelennek tartja a főispán kinevezését is. Ezért Nagybecskerek város magyar lakossága – folytatódik a határozat – „az Újvidéki Szerb Kormány, mint az általa kinevezett főispán rendletéseivel szemben a passzív resistencia álláspontjára helyezkedik”.⁵⁸ Meg is indokolja, miért jutott az MNT erre az álláspontra. Egyrészt azért, írta, mert a szerb hadsereg bevonulás után a városban, de az egész vármegyében is kisebbségben lévő szerbek „illegitim” módon sajátították ki a hatalmat, s még a várost megszálló parancsnok is elismerte, hogy „tévedésből” adta át a hatalmat a Szerb Nemzeti Tanácsnak. Tévesen értelmezik és alkalmazzák a népek önrendelkezésének elvét, ezért „jogellenesen” rendezkedtek be, tehát az új főispán kinevezését a város magyar törvényekhez ragaszkodó lakossága „semmissnek” tekinti. De beiktatása azért is jogszerűtlen, folytatódik a jogászai pontossággal megfogalmazott levél, mivel a „fegyverszüneti feltételek”, azaz a belgrádi katonai konvenció a megszállt területek közigazgatását továbbra is a magyarok kezében hagyta.⁵⁹ Váradynak a törvényes rendbe, a jogba vetett rendíthetetlen hitét tükrözi a levél következő mondata: „A hatályos közéleti működésnek az államélet rendjének az igazság és jog alapján, az erőszak és terror önmaguk döntik meg az önalkotta hatalmakat.”⁶⁰ Pedig a *Torontál* beiktatásról szóló,

csupán kis hírben közölt tudósítása szerint az új főispán „demokratikus elvekkel” foglalta el új hivatalát, beiktatása alkalmával ezt mondta a megyeháza nagytermében szép számmal megjelent szerb közönség előtt: „minden nemzetiségű polgárnak, felekezeti különbség nélkül az egyenlőséget, a szabadságot és testvériséget hozza a felszabadult szerb nép” (*Torontál*, 1918. december 6., Zsupánszky Szlavko dr. kinevezéséről).

Ezután azonban nyoma vész a Magyar Nemzeti Tanácsról szóló híreknek és a tevékenységükről szóló egyéb forrásoknak. Hogy pontosan mikor voltak kénytelenek befejezni munkájukat, nem találtunk pontos dátumot. Úgy véljük, megszűnését, pontos dátum híján is a Délvidéken bekövetkező hatalmi, politikai változásokkal kapcsolhatjuk össze. Azzal, hogy a szerb csapatok már a megszállás első pillanatában birtokon belül érezték magukat, és a katonai megszállást hatalmi, politikai bekebelezéssé transzformálták. Ezekről az eseményekről most csak jelzésszerűen: már november 3-án, tehát még a szerb csapatok bevonulása előtt, a radikális párti Jaša Tomić kezdeményezésére az Újvidéken megtartott népgyűlésen megalakították a szerb nemzetőrséget és a Szerb Nemzeti Tanácsot, amelynek elnöke Jaša Tomić lett.⁶¹ A SZNT deklarálta, hogy a meglévő magyar közigazgatási szervek ellensúlya kíván lenni. November 24-én a zágrábi nemzeti tanácsból megalakuló Szlovén–Horvát–Szerb Állam parlamentje kimondta a Vajdaság nevében is a Szerbiával és Montenegróval történt egyesülést. November 25-én az újvidéki Nagy Nemzetgyűlés (más fordításban Nagy Népi Gyűlés), miután a vajdasági délszláv politikusok titokban tárgyaltak a zágrábi nemzeti tanáccsal és a belgrádi kormánnyal is, kimondta Bácska, Bánát és Baranya Szerb Királysághoz történő csatlakozását. Azzal a kiegészítéssel, hogy „mindent tegyenek meg, hogy megvalósuljon Péter királynak és dinasztíájának a vezetésével a szerbek, horvátok és szlovének egységes állama” (*Sposmenica oslobođenja Vojvodine 1918*). Az egyesülést a már Zágrábban kikiáltott délszláv államhoz történő csatlakozással elképzelő Vasa Stajíc kezdeményezésére,⁶² de Jaša Tomić javaslatára került bele a határozatba az a kisebbségi magyarok által később oly sokat emlegetett, de az új hatalom által korán elfeledett passzus: „a határainkon belül maradó nem szerb és nem szláv nemzetek számára biztosítunk minden jogot, amely

jogok által mint kisebbség nemzeti létüket megőrizni és fejleszteni szeretnék...⁶³ A gyűlésen megválasztott Nagy Nemzeti Tanács létrehozta saját végrehajtó szervét, a regionális kormányként működő Bácska, Bánát, Baranya Nemzeti Igazgatóságot, amelynek elnökévé Joca (Jovan) Laloševićet⁶⁴ választották. A Nemzeti Igazgatóság december 4-én átvett minden közigazgatási feladatot a szerb hadsereg által megszállt területeken. A tizenegy „miniszteri tárcát” (oktatás, belügy, egészségügy stb.) úgynevezett megbízottak, más fordításban biztosok látták el.

A BBB Nemzeti Igazgatósága 1919. január 13-án adta ki a nemzeti tanácsok betiltásáról, illetve korábbi tevékenységük felülvizsgálatáról szóló rendeletét, tekintet nélkül azok nemzetiségi jellegére. A rendelet kiadására tehát már azután került sor, hogy megszűnt a becskerekai MNT tevékenysége. A rendelet szerint „A magyar forradalom első napjaiban alakult nemzeti bizottságok, tanácsok stb. és ehhez hasonló egyéb szervezetek segédkezet nyújtottak a béke és a rend helyreállításába. Néhány ilyen szervezet azonban hatáskörét túllépte és olyan határozatokat hozott és végre is hajtott, melyek az ország (nyilván az SZHSZ Királyság – S. E.) érdekébe ütköznek.” A felülvizsgálat során, folytatódik a rendelet, különös gondot kell fordítani arra, „miben és mily módon lett megsértve vagy károsítva a köz- vagy nemzeti érdek”. Külön figyelmet kellett fordítani a nemzeti tanácsok finanszírozásának (adóztatás, adománygyűjtés) ellenőrzésére, amelyről a nemzeti bizottságok volt elnökei három napon belül voltak kötelesek jelentést készíteni a Nemzeti Igazgatóság, pontosabban az adóhivatal számára (*Baranya Vármegye Hivatalos Lapja*, XXII. évf., 6–9. sz., 1919. március 1., 19.). Sajnos, a becskerekai MNT beszámolóját, amennyiben készítettek ilyet, nem találtuk meg.

A Nemzeti Igazgatóság új főispánokat nevezett ki, előírták az új hatalom előtt leteendő hűségeskü szövegét, tisztviselőket váltottak le és neveztek ki, a hadsereg segítségével megszervezték az új rendőrséget stb. A Nemzeti Igazgatóság tevékenységét a szerb kormány nem ismerte el, és az első jugoszláv kormány megalakulása után (1918. december 20.) a hatalom centralizációjának nevében betiltották tevékenységüket. Ennek ellenére a Nemzeti Igazgatóság március 11-éig folytatta tevékenységét.⁶⁵ Így került sor a már említett új szerb főispán kinevezésére Nagy-

becskereken, aki aztán saját hatáskörben kinevezte a város új polgármesterét, Jovan Miljkovićot, az új főjegyzőt, Berberszki Györgyöt, aki a régi közigazgatási garnitúrát képviselte. A *Torontál* 1918. december 11-ei száma részletesen közölte az újonnan kinevezett megyei, városi és járási tisztviselők teljes névsorát, ami egyúttal azt jelentette, hogy a városban, immáron az új hatalom égisze alatt, a közhivatalok ismét megkezdték működésüket (*Torontál*, 1918. december 11., A közhivatalok újra megkezdik működésüket). A társadalmi béke azonban nehezen állt helyre a városban. Ristić ezredes a szerb katonák körében végzett pacifista agitáció miatt kilenc embert végeztetett ki a városban. Mint ezzel kapcsolatos rendeletében olvashatjuk: az utóbbi időkben a szerb katonák között „árulásra csábító” rölapokat terjesztettek, arra szólították fel „a bátor és legyőzhetetlen szerb katonákat”, hogy dobják el fegyvereiket és szegjék meg esküjüket. Ezért az elfogott agitátorokat hadbíróság elé állították, halálra ítélték, és kivégezték őket (*Torontál*, 1918. december 12., A Torontál megyei szerb megszálló csapatok Parancsnokának Op. 4826. sz. rendelete).

December 24-én megtartották az új szerb polgármester vezetésével az első városi tanácsi ülést is. Az új megyei, városi közigazgatási szervek munkájának megindulása lényegében az eddigi magyar közigazgatás felszámolását jelentette, így megalakulása után egy hónappal a Magyar Nemzeti Tanács is kénytelen volt befejezni munkáját. Abban a hónapban, amikor véget ért a városban a pusztító spanyolnátha (*Torontál*, 1918. december 21., Megszűnt a spanyolnátha, 1918. december 24., Hírek. Tanácsülés).

A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács a háborús összeomlás közepe, súlyos gazdasági helyzetben, a nemzeti kisebbségek nemzeti törekvéseinek radikális megváltozásának időszakában, a történeti Magyarország szétesésének pillanatában, egyre szűkülő nemzetközi erőterben, nagy reményekkel, s még több illúzióval kezdte meg munkáját. A belgrádi katonai egyezményre, akárcsak a Károlyi-kormány, védőhálólóként tekintettek, amely megmenti a várost a visszavonuló német és előrenyomuló szerb csapatok közötti fegyveres összetűzéstől, attól, hogy a város hadszíntérré váljon. Naivan hittek abban is, hogy a konvenció biztosítja

majd a magyar hatalmi szervek további működését. Működésének rövid egy hónapja alatt meglehetősen instabil kapcsolatot tudtak csak kiépíteni a becskerekai szerb nemzetőrséggel. S bár a város lapjában, a *Torontálban* igyekeztek kapcsolatuk pozitív oldalát hangsúlyozni, de mint láttuk, a szerb nemzetőrség tevékenysége meglehetősen ellentmondásos volt, tagjai gyakran vettek részt rablásokban, fosztogatásokban, önkényes intézkedésekben, ami végül feloszlásukhoz vezetett. A Szerb Nemzeti Tanács viszont határozottan elzárkózott az együttműködéstől. Ennek okát elsősorban abban kell látnunk, hogy kezdettől fogva maguk mögött tudhatták az újvidéki szerbek és Belgrád, s nem utolsó sorban a megszálló szerb hadsereg támogatását. A nagybecskerekai SZNT városi szinten úgy viselkedett, mint a francia kormány Károlyi kapcsán, amikor a belgrádi tárgyalások idején az antant csapatok balkáni főparancsnokának azt sugallta: nem kell Károlyival szóba állni. Pedig Károlyi úgy bízott Franciaországban, „mint a tékozló fiú jószágos atyjában...” (HATOS 2018; 281). Várady is hasonló helyzetben érezhette magát, amikor azt tapasztalta, hogy régi ügyvéd kollégája és jó ismerőse, Slavko Županski a kapott instrukciók alapján elzárkózik minden politikai együttműködéstől. Egy területen azonban mégis kialakult a két nemzeti tanács között az együttműködés – a megszállás és a hatalomváltás első, igencsak bizonytalan napjaiban sikerült megőrizni a város polgárainak élet- és vagyonbiztonságát, és a vidékkel ellentétben sikerült megakadályozni a nagyobb társadalmi felfordulást. Ebben, ha nem is problémamentesen, de kétségtelenül részt vett a megszálló szerb hadsereg is. A szerb hadsereg persze, minden nyilvános deklarációjuk ellenére sem pusztán ezzel a céllal érkezett Nagybecskerekre. A hadsereg fő feladata a Bánát megszállásával, Nikola Pašić szerb miniszterelnök személyes utasításának megfelelően, Románia bánáti igényeinek megakadályozása volt, és az, hogy a béketárgyalásokig biztosítsák a terület birtoklását, majd Szerbiához való csatolását.

1918 decemberére világossá vált, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia háborús veresége következtében bekövetkezett szerb katonai megszállás nem áll meg a magyar köztisztviselői kar saját híveikkel történő „kiegészítésénél”, hanem a teljes hatalmi, politikai váltásra törekszik. Ma-

gyarország szomszédai, köztük Szerbia is, a háborús győzelmet nemzeti céljaik szolgálatába tudták állítani, míg a háború elvesztése a függetlenségét végre visszanyerő Magyarországot nemzeti tragédiába sodorta. A Magyar Nemzeti Tanácsnak és személyesen Váradynak is le kellett számolnia azzal az illúzióval, hogy a szerb hadsereg csupán „az általános népszabadság megvédésére” érkezett. Nem volt más választásuk, tudomásul kellett venniük, hogy Szerbia, nemzetközi jóváhagyással, meghódította és bekebelezte ezt a területet. Ami velük ezután történt, az egyértelműen az impériumváltás fogalmával írható le – egy új állam határai közé kerültek. Megkezdődött a nagybecskereki, illetve a délvidéki magyarok Trianon utáni kisebbségtörténete.

IRODALOM

- ÁDÁM Magda–ORMOS Mária (szerk.) (1999): *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918–1919*, Budapest
- A *jogalkotás a két világháború között*. <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/93.html> (2020. március 23.)
- A *magyar állam története 1711–2006*. http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Tortenelem/14Szab%F3_Marjanucz/html/5_4.htm (2020. március 24.)
- A. SAJTI Enikő (2004): *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947*, Budapest
- A. SAJTI Enikő (2010): *Büntudat és győztes fölény. Magyarország, Jugoszlávia és a délvidéki magyarok*, Szeged
- A. SAJTI Enikő (2016): *Kisebbségpolitika és társadalomszervezés. Várady Imre (1867–1959) bánáti magyar politikus iratai*, Újvidék
- Az 1918. évi I. néphatározat. <http://polhist.hu/adattarak/koztars/index.php?fkod=21&fid=2> (2020. március 23.)
- BOTOS János (2017): A fizetőeszköz inflációja az első világháború alatt és után 1914–1924. *Múltunk*, 1., 95.
- DÉAVÁRI Zoltán (2014): *Új partok felé. Kisebbségi kiütkezés, szellemi és politikai irányzatok a Délvidéken és a Magyar Párt megalakulása (1918–1923)*, Zenta
- ĐUKANOV, Milan (2010): *Prvi Srpski narodni odbor 1918*, Zrenjanin–Beograd
- ERÉNYI Tibor (1990): A Magyar Köztársaság 1918–1919-ben. In PÖLÖSKEI Ferenc (szerk.): *A köztársasági eszme és mozgalom Magyarországon*, Budapest, 27–43. http://polhist.hu/wp-content/uploads/2017/09/erenyi_koztarsasag_1918_1919.pdf (2020. március 23.)
- FÓRIS Ákos (2017): Orosz hadifoglyok Magyarországon 1918 végén. In KRAUSZ Tamás–KATKÓ Márton Áron–MÉSZÁROS Zsófia (szerk.): *Világháború, világforradalom, világbéke*, Budapest
- HATOS Pál (2018): *Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története*, Budapest
- HORNÝÁK Árpád (2000): A belgrádi katonai konvenció, *Világtörténet*, 2., 74–84.

HORNYÁK Árpád (2010): Bácska-Baranya térség az I. világháború után – a szerb megszállás. In uő. *Találkozások – ütközések*, Pécs, 7–21.

HORNYÁK Árpád (2018): A Délvidék délszláv birtokbavétele. Marko Protić szerb ortodox esperes emlékei az 1918 novemberi, szabadkai impériumváltásról. In KUNT Gergely et al. (szerk.): *Trianon arcai. Naplók, visszaemlékezések, levelek*, Budapest, 300–314.

Károlyi, a magyar népkormány miniszterelnöke Lansing amerikai külügyminiszterhez. 1918. november 12. <https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/francia-diplomaciai-1/ch02.html#18> (2020. március 29.)

KÓKAI Sándor (2009): Illúziók és csalódások: a Bánsági Köztársaság. *Közép-Európai Közlemények*, 2. (2–3), 63–74.

KÓKAI Sándor (2013): *Etnicitás és kulturalizmus a Bánságban (1910)* http://acta.bibl.u-szeged.hu/30001/1/kek_020_021_180-199.pdf (2020. április 2.)

Spomenica oslobođenja Vojvodine 1918 (1929), Novi Sad

KONČAR, Ranko (2008): Vasa Stajić és a Vajdaság Szerbiához csatolása 1918-ban. *Létünk*, 38. évf., 3., 18–24.

KONČAR, Ranko–MARKOVIĆ, Saša (2009): Vojvodina između srpske i jugoslovenske opcije u vreme stvaranja Kraljevine SHS. In BALKOVEC Bojan (ed.): *Jugoslavija u času. Devetdeset let od nastanka prve jugoslovenske države*. Yugoslavia through Time. Ninety Years Since the Formation of the First State of Yugoslavia, Ljubljana, 93–104.

DR. LÖBL Árpád (1967): A Nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács jegyzőkönyvei. 1918. november 3. In *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. Knjiga X. – A Novi Sad-i Bölcsészeti Kar évkönyve, X. évfolyam, Különnyomat, Novi Sad

MÉSZÁROS Zoltán (2012): Szabadka és környéke 1918-as megszállása. *Híd*, 3., 102–110.

Nagybecskerek. <http://vajdasag.rs/Nagybecskerek#N.C3.A9pess.C3.A9ge> (2020. március 31.)

NÉMETH Ferenc (2014): „Besoroztak, el kell menni messzire...” Gömöri Jenő (1890–1967) két első világháborús katonanóta-gyűjteményéről. *Bácsország*, 3. (70. szám), 3–6.

NEMET, Ferenc – MICIĆ, Milan (2019): *Banat – novembar 1918. godine*. Novo Miloševo–Pančevo–Sirig (cirill)

NJEGOVAN, Drago (2004): *Prisajedinjenje Vojvodine Srbiji: prilog političkoj istoriji Srba u Vojvodini do 1921. godine*, Novi Sad

ORMOS Mária (1979): A belgrádi katonai konvencióról. *Történelmi Szemle*, 1., 12–38

PETRANOVIĆ, Branko–ZEČEVIĆ, Momčilo (1985): *Jugoslavija 1918–1984*, Beograd

RAKIĆ, Lazar (1986): *Jaša Tomić (1856–1922)*, Novi Sad

Senatori Kraljevine Jugoslavije (2016), Biografski leksikon, Beograd

Spomenica oslobođenja Vojvodine 1918 (1929), Novi Sad

VÁRADY Lóránd (2005): Dr. Várady Imre. *Létünk*, 35. évf., 4., 82–94.

JEGYZETEK

¹ A Vajdaság vonatkozásában legújabbán lásd NJEGOVAN 2004 (cirill).

² Köszönöm Németh Ferencnek, hogy biztatott a tanulmány megírására, és elküldte számomra a megírásához szükséges alapvető forrásokat, a *Torontál* korabeli számaint, illetve a nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács jegyzőkönyveit. Köszönettel tartozom Várady Tibornak is, hogy a birtokában lévő, általam eddig nem ismert, témára vonatkozó forrásokat rendelkezésemre bocsátotta.

³ 1918 szeptemberében a magyar kultúrfőlény nevében még nagyszabású képzőművészeti kiállítás nyílt a megszállt Belgrádban. Szeptember 21-én pedig az akkor még a miniszterelnöki posztot betöltő Tisza István Szarajevóba látogatott, ahol az őt felkereső szerb–bosnyák–horvát küldöttségnek, akik petíciójukban nyíltan megfogalmazták a délszláv egység és az önrendelkezés elvének támogatását, még azt vetette oda, „Magyarország elég erős, hogy ellenségeit összeszűzza, mielőtt maga is elpusztulna”. Erre a küldöttség egy „Hajdemo”-val faképnél hagyta a magyar miniszterelnököt (HATOS 2018; 87).

⁴ A budapesti tüntetéseknek egy nagybecskereki könnyebb sebesültje volt, Edenburg László tizennyolc éves egyetemi hallgató, akit rendőrkarddal vágtak fejbe (*Torontál*, 1918. október 31.).

⁵ A területi korlátok miatt csak a korszak kevésbé ismert szereplőiről közlök rövid életrajzi adatokat, azokról, akiknek az adatai jelenleg elérhetőek.

Hock János (1859–1936) katolikus lelkész, politikus, író, a Nemzeti Tanács elnöke. Szabadelvű, majd nemzeti programmal parlamenti képviselő, a Justh-párt tagja, majd Károlyi Mihály híve. Ékesszólásáról híres beszédeivel jelentős szerepe volt az általános választójogért és a Tisza István politikája ellen vívott parlamenti küzdelmekben. Később emigrált, majd hazatért Magyarországra. Az emigrációban írt, az ellenforradalmi rendszert támadó cikkei miatt egyévi börtönre ítélték. Számos teológiai, vallástörténeti mű szerzője.

⁶ A *Torontál* nem közölte a kiáltvány teljes szövegét, de október 26-ai számában írt a Magyar Nemzeti Tanács megalakulásáról és a nyilatkozat tartalmáról.

⁷ Az összeomláskor a ma elfogadott adatok szerint a Monarchia területén 1,3 millió orosz hadifogoly volt, ezek közül mintegy 425 000 tartózkodott Magyarország területén. A Monarchia Oroszországgal 1918. július 3-án kötötte meg a hadifogoly-egyezményt. Ennek keretében november 1-jéig 1 565 tisztet és 111 841 legénységi állományú foglyot szállítottak haza (FÓRIS 2017; 58–59).

⁸ Várady-levéltár, Magyar Nemzeti Tanács 1918. november 1-jén Budapesten kelt távirata, sz. n.
⁹ Gömői Jenő (1890–1967) író, költő, irodalmi szerkesztő, a zömmel szlovák katonákból álló, 12. közös gyalogezredben szolgált a háború alatt. Itt gyűjtötte össze és adta ki a gyalogezred katonái által ismert katonanótákat (NÉMETH 2014; 3–6).

¹⁰ A lelkesítő események mellett a lap előfizetőit ebben a számban értesítették, hogy a papírárak drasztikus emelkedése miatt kénytelenek emelni az újság árát.

¹¹ Jankó Ágoston (1856–?) jogász, a Felsőtorontáli Ármentesítő Társulat igazgatója, a 19. századi Pancsova-környéki székely telepítés helyhatósági biztosa. Vármegyei szolgálatát 1881-ben kezdte meg Torontál vármegyében. 1903 és 1920 között Torontál vármegye alispánja. A szerb megszállás után erőszakkal távolították el hivatalából, letartóztatták, majd kiutasították. 1921-ben Csonka-Torontál vármegye alispánja, 1923 és 1931 között Tolna megye főispánja.

¹² Az alispán a vármegye közigazgatásának és tisztviselői karának vezetője, első tisztségviselő. Intézkedhetett minden olyan ügyben, amely nem volt testületi vagy más szervek hatáskörébe utalva. Ez a tisztség az 1950-es tanácstörvénnyel szűnt meg.

¹³ Kardos (Kohn) Samu (1866–1928) ügyvéd, politikus, 48-as Függetlenség párti országgyűlési képviselő. 1918-ban tiszteletbeli megyei főügyész. Várady szűkebb baráti köréhez tartozott.

¹⁴ Mayer Aurél (?–?) takarékpénztári igazgató, törvényhatósági bizottsági tag. A többiekéről nem találtunk életrajzi adatokat.

¹⁵ A szabadkőművesek és az őszirózsás forradalom kapcsolatát árnyaltan elemzi Hatos Pál (HATOS 2018; 153–163). Hatos számos máig élő mítosszal szembenéz, és felhívja a figyelmet arra, hogy igen sok konzervatív magyar politikus is szabadkőműves volt ekkor. Így például Andrássy Gyula, Wekerle Sándor vagy a forradalmak bukása után az ellenforradalmi keresztény kurzust elindító Friedrich István. Számos tudós, értelmiség, író mellett a szabadkőművesek egyik legnagyobb trófeája Ady Endre volt. „A szabadkőműves nemzetköziséget elhamvasztotta a világegés” – fogalmaz könyvében a szerző (uo. 154).

¹⁶ Várady életére, tevékenységére lásd VÁRADY 2005; 82–94. és A. SAJTI 2016 (szabadkőműves múltjára lásd különösen a 40–42. oldalakat). Rövid szerb nyelvű életrajza megtalálható a *Senatori Kraljevine Jugoslavije* című életrajzi lexikonban (*Senatori Kraljevine Jugoslavije* 2016; 315–316).

¹⁷ 11. sz. irat. Várady Imre levele Aurel Lazárhoz (Lázár Aurél), 1918. október 16. (A. SAJTI 2016; 112).

¹⁸ Emil Gavriła (1861–1933) ügyvéd, szerb politikus, magyar parlamenti képviselő, majd jugoszláv szenátor. Az első nagybecskereki szerb lap, a *Glas* szerkesztője, majd az újvidéki szerb nyelvű lap, a *Zastava* szerkesztője. 1914 és 1918 között a sarajevói merényletben való részvétel vádjával feleségével együtt Kiskunhalasra internálták. A szerbek által megszállt Torontál-Temes megye első szerb főispánja.

¹⁹ Perisits Zoltán (1862–1946) jogász, Nagybecskerek polgármestere.

²⁰ A város rendőrkapitánya ekkor Deák Vidor volt.

²¹ Botka Béla (1861–1923) főszolgabíró (Bánlaki járás), Torontál vármegye főjegyzője, majd országgyűlési képviselő. Két alkalommal, 1906 és 1910 között, illetve 1918-ban nevezték ki Torontál vármegye főispánjának.

²² Steuer György (1875–1943) jogász, politikus, 1917–1918-ban Torontál vármegye főispánja. 1919 és 1922 között kisebbségi államtitkár, majd német nemzetiségi kormánybiztos, országgyűlési képviselő. A Délvidéki Földművelők Gazdasági Egyesületének elnöke, a földmunkások munkavállalói szervezetek szervezője, szociálpolitikai szakíró. A Délvidék jugoszláv bekebelezése után, illetve a terület 1941-es visszacsatolása után számos beadványban hívta fel az aktuális kormányok figyelmét a hatalmi atrocitásokra, a nemzetiségekkel szembeni igazságtalanságokra.

²³ A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács 1. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 3. (DR. LÖBL 1967; 422).

²⁴ Botkát nem sokkal korábban, 1918. október 14-én iktatták be hivatalába (*Torontál*, 1918. október 14., Botka Béla beiktatása).

²⁵ 14. sz. irat. A Nemzeti Tanácsok ügyköre és hatásköre című belügyminiszteri körlevél, 1918. december 1. (A. SAJTI 2016; 118–119).

²⁶ A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács 3. sz. és 8. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 5., illetve november 11. (DR. LÖBL 1967; 424, 433).

²⁷ A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács 2. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 4. (uo. 423).

²⁸ A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács 2. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 4. (uo. 423).

²⁹ A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács 5. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 7. (uo. 427). Várady és még hét kollégája a sarajevói merénylet után kezekedett Županski megbízhatóságáról, így elkerülte az internálást (A. SAJTI 2016; 44).

³⁰ Hadžinac Károlyi miniszteri tárcát ajánlott, ő azonban nem fogadta el (RAKÍČ 1986; 285).

- ³¹ A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács 6. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 8. (DR. LÖBL 1967; 430).
- ³² A nagybecskereki olajgyár 80 tagú külön polgárőrséget szervezett a gyár védelmére. A nemzetőrségen belül egy külön, 50 fős diákszakaszt is létrehoztak.
- ³³ A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács 3. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 5. (DR. LÖBL 1967; 423–424).
- ³⁴ A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács 6. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 8. (uo. 430).
- ³⁵ A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács 5. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 7. (uo. 427–429).
- ³⁶ A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács 7. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 10. (uo. 432).
- ³⁷ A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács 9. sz. jegyzőkönyve, 1918. november 12. (uo. 433–434).
- ³⁸ A német csapatok által kiűrtett Belgrádban fehér zászlóval partra szálló küldöttséget a szerbek nagy ovációval fogadták, Franchet d’Espèrey azonban még csak kezét sem fogott velük, vacsoraasztalához sem hívta meg őket (HATOS 2018; 274–275).
- ³⁹ A belgrádi konvenció szövegét közli a *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918–1919.* (1999; 16–18).
- ⁴⁰ Az egyezmény gazdag irodalmából csak két írásra utalok, Ormos Máriaéra (ORMOS 1979; 12–38) és Hornyák Árpádéra (HORNÁK 2000; 74–84).
- ⁴¹ A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács jegyzőkönyvei, 9. sz. jegyzőkönyv, 1918. november 12. (DR. LÖBL 1967; 435).
- ⁴² A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács jegyzőkönyvei, 10. sz. jegyzőkönyv, 1918. november 13. (uo.).
- ⁴³ A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács jegyzőkönyvei, 11. sz. jegyzőkönyv, 1918. november 15. (uo. 437).
- ⁴⁴ Dragutin J. Ristić (1872–1959) szerb hivatásos katona. Az első világháborúban ezredes, 1923-ban hadosztálytábornok. 1927-ben nyugdíjazták.
- ⁴⁵ A megyeháza nagytermének átadása heves vitát váltott ki az MNT-ben. Az alispán javaslatát mindössze 16 : 14 arányban szavazták meg, és ezzel kapcsolatban a következő határozati szöveget küldték el a Szerb Nemzeti Tanácshoz: mivel az alispán már „elvileg” úgy határozott, hogy átengedi a fogadáshoz a termet, a Magyar Nemzeti Tanács „ezt a saját hatáskörben tett alispáni rendelkezést nem ellenezheti, de hangsúlyozza, hogy ebből a tisztán udvariassági tényből semmiféle politikai következtetések le nem vonhatók”. A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács jegyzőkönyvei, 12. sz. jegyzőkönyv, 1918. november 16. (DR. LÖBL 1967; 439).
- ⁴⁶ Naredba O. Br. 225. Veliki Bečkerek, 4. novembra 1918. god. Várady-levéltár, sz. n. (cirill)
- ⁴⁷ A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács jegyzőkönyvei, 13. sz. jegyzőkönyv, 1918. november 25. (DR. LÖBL 1967; 440).
- ⁴⁸ A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács jegyzőkönyvei, 13. sz. jegyzőkönyv, 1918. november 25. (uo.).
- ⁴⁹ A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács jegyzőkönyvei, 14. sz. jegyzőkönyv, 1918. november 26. (uo. 442).
- ⁵⁰ Róth Ottó (1884–1956) ügyvéd, szociáldemokrata politikus, a Bánsági Köztársaság elnöke. A Bánsági Köztársaság történetére lásd KÓKAI 2009; 63–74.
- ⁵¹ A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács jegyzőkönyvei, 13. sz. jegyzőkönyv, 1918. november 25. (DR. LÖBL 1967; 441).

⁵² A Torontál megyei Román Nemzeti Bizottság 1918. december 2-án, Nagybecskerekben alakult meg, Chiroi Demeter ügyvéd vezetésével, és még aznap megválasztotta végrehajtó bizottságát is. Az erről szóló átirat: Várady-levéltár, sz. n.

⁵³ Az 1910-es magyar népszámlálás szerint Nagybecskereknek 26 006 lakosa volt, ebből magyar volt 9148 fő, szerb 8934 fő, német 6811 fő, szlovák 456 fő, 336 fő pedig román volt (*Nagybecskerek*). A Bánság egészének etnikai összetételére lásd KÓKAI 2013.

⁵⁴ A városi rendőrség hivatalnokai ugyan kezdetben a helyükön maradhattak, de már november 22-én új főkapitányt neveztek ki. Leváltották az anyakönyvi hivatal vezetőjét is, és a szerb lelkészt nevezték ki helyette. Esketési jogot nem kapott ugyan, csak bejegyezte a házasulandókat az anyakönyvbe. A *Torontál* hírt adott arról is, hogy egy felsőmuzslyai jegyespárt a plébános nem volt hajlandó anyakönyvi esketés nélkül összeadni, mivel az a magyar törvények megszegését jelentette (*Torontál*, 1918. november 22. és november 29., Házasságok anyakönyvi esketés nélkül). A Nemzeti Igazgatóság 1918. december 18-án visszaállította az egyházi esküvőt megelőző kötelező polgári házasságkötést, illetve elrendelte az előzetes polgári esküvő nélkül megkötött házasságok utólagos anyakönyvezését (*Baranya Vármegye Hivatalos Lapja*, 1919. március 1., 20).

⁵⁵ A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács jegyzőkönyvei, 14. sz. jegyzőkönyv (DR. LÖBL 1967; 443).

⁵⁶ 13. sz. irat. A nagybecskereki Magyar Nemzeti Tanács levele Dragutin Ristić ezredeshez, 1918. november 27. (A. SAJTI 2016; 114–116). Két évtizeddel később, 1939 januárjában, amikor Váradyt II. Péter jugoszláv király szenátorrá nevezte ki, az akkor már nyugállományú Ristić táviratban gratulált Váradynek (VÁRADY 2005; 91).

⁵⁷ 15. sz. irat. Várady Imre levele Slavko Županskihoz, 1918. december 10. (A. SAJTI 2016; 123–124).

⁵⁸ 15. sz. irat. Várady Imre levele Slavko Županskihoz, 1918. december 10. (uo. 124).

⁵⁹ 15. sz. irat. Várady Imre levele Slavko Županskihoz, 1918. december 10. (uo. 123–124).

⁶⁰ 15. sz. irat. Várady Imre levele Slavko Županskihoz, 1918. december 10. (uo.).

⁶¹ Ezt megelőzően a magyarországi szerbeknek mindössze egy legális, humanitárius szervezete működhetett, a gyerekek elhelyezésével foglalkozó Boszniai Gyerekeket Befogadó Központi Bizottság. Ebből a szervezetből nőtt ki az újvidéki Szerb Nemzeti Tanács.

⁶² A csatlakozás hogyanja körüli belső vitáknak igen gazdag irodalma van. Lásd RAKIĆ 1986; 288–298, KONČAR–MARKOVIĆ 2009; 93–104, KONČAR 2008; 18–24.

⁶³ A határozat teljes szövegét közli PETRANOVIĆ–ZEČEVIĆ 1985; 112.

⁶⁴ Jovan Lalošević (1870–1935) zombori ügyvéd, radikális párti szerb politikus. Jogi tanulmányait Budapesten végezte. A zombori Szerb–Bunyevác Nemzeti Tanács elnöke, a Nemzeti Igazgatóság elnöke.

⁶⁵ A *Baranya Vármegye Hivatalos Lapja* 1919. április 3-án közölte, Lalošević aláírásával, azt a hirdetményt, amelyben a BBB Nemzeti Igazgatóság elnöke közli, a belgrádi kormány felmentette őket, ügyosztályaikat beolvasztotta a belgrádi minisztériumokba. Lalošević a Nemzeti Igazgatóság tevékenységét méltatva a következőket írta: a Nemzeti Igazgatóság megalakulásával „új korszak nyílt meg, egy szabadabb élet és jobb jövő. Megvalósult az, amiről hosszú emberöltőkön át csak álmokat szőttünk. Egyesültünk végre a mi Szávan túli testvéreinkkel, egy nagy, szabad hazába”. A Nemzeti Igazgatóság tevékenységére lásd A. SAJTI 2004; 18–19.